

Integracja europejska z perspektywy regionów – w przededniu referendum akcesyjnego

Raport generalny z badań jakościowych zrealizowanych
przez ARC Rynek i Opinia
dla
Centrum Europejskiego Natolin

Centrum Europejskie Natolin
Warszawa • 2003

Spis treści

Wstęp	3
1. Informacje o projekcie	4
2. Wizerunek UE i Polski	5
3. Wyobrażenia na temat Unii	9
4. Wiedza i opinie na temat Parlamentu Europejskiego	14
5. Rola mediów w kampanii przedreferendalnej	16

Table of contents:

Introdukcja	20
1. Information about the research	21
2. The image of the EU and of Poland	22
3. Conceptions regarding the Union	26
4. Knowledge and opinions concerning the european parliament	32
5. Role of the media in the pre-referendum campaign	34

Wstęp

Wyniki badań opinii publicznej na temat stosunku Polaków do integracji europejskiej od wielu lat znajdują się w centrum zainteresowania mediów. Temat ten stał się szczególnie gorący w miesiącach poprzedzających referendum akcesyjne. Deklaracje dotyczące udziału w głosowaniu oraz poparcia dla akcesji monitorowane są niczym tętno pacjenta albo zapisy sejsmografu.

Jednak sondaże, których wyniki przynosi codzienna prasa, nie dają wskazań tak precyzyjnych, jak urządzenia stosowane w naukach przyrodniczych. Fenomen świadomości społecznej, której fragment odbija się w sondażowych deklaracjach, nie zawsze poddaje się analizie i interpretacji, jakiej oczekivaliby odbiorcy takich danych.

Pełniejszemu i głębszemu zrozumieniu społecznych postaw i wartości, leżących u podłoża deklaracji i zachowań politycznych, służą badania opinii publicznej realizowane technikami jakościowymi. Dane z badań jakościowych traktować należy jako swoiste uzupełnienie i pogłębiony komentarz do wyników sondaży. Interpretacja ilościowych wskaźników i rozkładów procentowych jest dzięki temu mniej narażona na arbitralność.

Centrum Europejskie Natolin zrealizowało przy współpracy Instytutu ARC Rynek i Opinia dwie fale takich badań, poświęconych integracji europejskiej w perspektywie regionalnej. Podsumowanie ich wyników znajduje się w prezentowanym opracowaniu.

Pierwsza z omawianych tu fal badań zrealizowana została w listopadzie 2002 r., w przededniu finału negocjacji akcesyjnych zakończonych na szczycie Unii Europejskiej w Kopenhadze. Nieznane były wówczas jeszcze ostateczne warunki członkostwa, a w kraju panowała nerwowa atmosfera uzgadniania polskich warunków w dziedzinie dopłat i transferów.

Druga fala badań przypadła na okres poprzedzający referendum akcesyjne (realizacja w końcu kwietnia 2003 r.). Tłem dyskusji z respondentami była z kolei kampania przedreferendalna, nieoczekiwany dla Polaków finał wojny w Iraku oraz tzw. afery Rywina i rozpoczęty przez nią wewnętrzny kryzys polityczny.

Wpływ owego tła okazał się w przypadku każdej z fal bardzo istotny. Warto to podkreślić w tym miejscu przede wszystkim dlatego, że tak właśnie kształtują się społeczne postawy wobec referendum i akcesji: pod wpływem biegu wypadków w Polsce i na świecie, pod wpływem zdarzeń i procesów z pozoru tylko z integracją nie związanych.

Dla różnych grup społecznych te wydarzenia i procesy – w sposób nie zawsze przewidywalny – stają się źródłem argumentów za i przeciw wejściu Polski do UE, za i przeciw udziałowi w referendum. Zrozumienie tego mechanizmu i uwzględniająca tę wiedzę komunikacja społeczna wydaje się nieodzownym narzędziem informowania i przekonywania do określonych racji. Jest to tym ważniejsze, iż znaczna część opinii publicznej nie podjęła jeszcze decyzji co do udziału w referendum i co do sposobu głosowania.

1. Informacje o projekcie

Głównymi celami badania były następujące zagadnienia:

- Określenie obaw i nadziei związanych z integracją Polski z UE (perspektywa ogólna, regionalna i osobista)
- Zbadanie postaw w związku z referendum akcesyjnym
- Zebranie opinii na temat Parlamentu Europejskiego i ewentualnych kandydatów reprezentujących Polskę
- Określenie najistotniejszych i najbardziej wiarygodnych źródeł informacji o UE i procesie integracji

Metodologia

Badanie zrealizowano przy pomocy jakościowych technik badawczych, identyfikujących problemy w pogłębiony sposób:

- 27 zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) z elementami socjodramy we wszystkich 16 województwach:
 - Warmia i Mazury; Lubelszczyzna; Dolny Śląsk; Opolszczyzna; Górny Śląsk – po 1 FGI (miasto średniej wielkości);
 - Pozostałe województwa – po 2 FGI (stolica regionu i mała miejscowość).
- Kryteria rekrutacyjne:
 - Pracujący lub przedsiębiorcy;
 - Dochody minimum 300 zł (małe miejscowości), 500 zł (miasta średniej wielkości) lub 600 zł (stolice województw) na osobę w rodzinie;
 - Wykształcenie zawodowe i średnie (małe miejscowości) lub średnie i wyższe (miasta średniej wielkości i stolice regionów);
 - Połowa uczestników każdego wywiadu to zwolennicy akcesji, połowa to przeciwnicy.
- Realizacja terenowa badania: 10–28 kwietnia 2003 r.

Zogniskowany wywiad grupowy (*Focus Group Interview*) jest szeroko i powszechnie stosowaną techniką w badaniach społecznych i marketingowych. FGI to dyskusja grupowa, prowadzona przez specjalnie przeszkolonych i doświadczonych moderatorów, według wcześniej ustalonego scenariusza, często z wykorzystaniem technik wspomagających (w tym zwłaszcza technik projekcyjnych). Respondenci dobierani są według precyzyjnych i jasno określonych kryteriów. Sam proces dyskusji ma przypominać naturalną rozmowę, co pozwala odkryć nie tylko bezpośrednie postawy ludzi, ale często także ukryte i nie ujawniane wprost motywy zachowań.

Socjodrama to improwizowane po amatorsku przedstawienie służące badaniu postaw psychospołecznych. Uczestniczący w nim odgrywają wyznaczone przez moderatora role. Ma to na celu zbadanie siły poszczególnych argumentacji w realnej sytuacji sporu. Badani odtwarzają w sposób dramatyczny własne lub obce postawy oraz międzygrupowe konflikty. Socjodrama jest składową częścią badania dynamiki grup społecznych i stosunków międzyludzkich. Socjodrama miała na celu:

- głębsze wniknięcie w podświadomy sposób myślenia o Unii Europejskiej
- wydobycie tego, co trudne do zwerbalizowania
- umożliwienie poznania myślenia emocjonalnego

2. Wizerunek UE i Polski

W porównaniu do poprzedniej fali badania (listopad 2002) spontaniczne skojarzenia z Unią Europejską nie zmieniły się znacznie. Pewne różnice odnotowano w sposobie postrzegania Polski jako kandydata do Wspólnoty – charakterystyka własnego kraju w zestawieniu z cechami Unii nie jest już tak niekorzystna, jak to miało miejsce jeszcze kilka miesięcy temu. Poniżej zaprezentowano najczęstsze skojarzenia z instytucją UE oraz Polską jako przyszłym członkiem.

Pozytywne cechy Unii Europejskiej

Do najczęściej wskazywanych cech UE, które można określić jako pozytywne należą:

- **Potęga i siła** – Unia Europejska jawi się jako instytucja silna, bogata, muszą się z nią liczyć wszyscy na świecie. Potęga ta wyrasta nie tylko z bogactwa poszczególnych państw (Niemiec, Francji, Wielkiej Brytanii, Włoch), ale przede wszystkim ze zjednoczenia ich rynków, co w efekcie pozwoliło osiągnąć coś więcej niż tylko sumę.
- **Dbłość o interesy, dobrobyt** – UE postrzegana jest jako instytucja o rozwiniętej kontroli finansowej. Dbą o swoje interesy nie tylko na zewnątrz wobec konkurentów na rynku globalnym, ale i wewnętrznie pilnując właściwego rozporządzania wspólnymi środkami. Niezmiennie myśląc o UE jednym z pierwszych skojarzeń jest dobrobyt obywateli i państw członkowskich.
- **Doświadczenie, stabilizacja i praca** – Unia Europejska wydaje się być instytucją bardzo starą. Eurokraci mają długoletnie doświadczenie w administrowaniu sprawami Wspólnoty, dzięki czemu osiągnęli trwałą stabilizację gospodarczą oraz spokój mieszkańców uzyskany poprzez stworzenie stosunkowo chłonnego rynku pracy.
- **Nadzieja na rozwój, lepszą przyszłość** – Wspólnota Europejska bardzo często kojarzona jest z przyszłością Polski, która dzięki opiece instytucji unijnych będzie dla kolejnych pokoleń przyszłością błogosławioną. Oczekuje się przede wszystkim poprawy sytuacji gospodarczej.

- **Otwarte granice i wolności obywatelskie** – Jedną z bardziej charakterystycznych cech Unii, która w dość spektakularny sposób oddziałuje na wyobraźnię Polaków jest otwarcie granic możliwe po Traktacie z Maastricht. Chcielibyśmy jak najszybciej osiągnąć te możliwości łatwego podróżowania, jakie są udziałem obywateli UE. Wielu Polakom Unia kojarzy się z rozwiniętym, nowoczesnym prawem, które chroni człowieka i daje mu nieograniczone wręcz wolności.

Negatywne cechy Unii Europejskiej

Unia posiada szereg cech negatywnych, wskazywanych nie tylko przez przeciwników integracji. Najważniejsze z nich to:

- **Biurokracja** – Nadmiernie rozrośnięty aparat urzędniczy oraz skomplikowane procedury administracyjne są wyraźną skazą na wizerunku UE.
- **Wyrachowanie** – W Unii, jak utrzymują badani, działa mnóstwo grup interesów, które łączą specjalne układy. Może to zaszkodzić Polsce, która długo pozostawała poza nimi. Poza tym Unia chcąc przyjąć Polskę i pozostałych kandydatów wykazuje swego rodzaju pazerność (proponując wziąć to słowo w „ ” lub zamienić na: zachłanność) – skierowaną głównie na nowe rynki zbytu. Niekiedy za wyrachowanie bierze się nawet programy pomocowe, które de facto służą przyszłym interesom dotychczasowych państwo członkowskich.
- **Statyczność, kryzys** – Media często informują o bezrobociu w Niemczech, strajkach we Francji, protestach we Włoszech i Hiszpanii. Dostrzega się czasami brak wzrostu gospodarczego, który dotyczy niemalże całej „15”.
- **Niespójne zasady ekonomiczne** – Unia, w swoich założeniach ekonomicznych, postrzegana jest przez połowę przeciwników jako twór czysto socjalistyczny, przez drugą zaś za skrajny przykład drapieżnego kapitalizmu. Analizując postawy zwolenników przystąpienia Polski do struktur UE można zauważyć, że odpowiada im Unijne połączenie etatyzmu i państwa opiekuńczego z gospodarką wolnorynkową.
- **Brak poszanowania dla wartości chrześcijańskich** – Skojarzenie to występowało stosunkowo rzadko. Wyjątkiem była Polska południowo-wschodnia, szczególnie województwa podkarpackie i małopolskie. Zdrada tych ideałów polega, jak utrzymują respondenci, na zbytnim rozprężeniu moralnym społeczeństw zachodnich. Największe obawy związane są z nalożami, swobodą seksualną, odmiennościami w upodobaniach erotycznych (może raczej: dowolnością orientacji seksualnej), a przede wszystkim ze znacznie wyższymi wskaźnikami przestępczości.

Animalizacja UE

Porównania do zwierząt miały na celu wyodrębnić tych cech UE i Polski, które niekiedy są nieuświadomione. Przez zabawę w skojarzenia niektóre charakterystyki obydwu podmiotów były dość śmiałe. Poniżej przedstawiono najczęstsze animalizacje UE:

- **Drapieżniki: lew, tygrys, niedźwiedź, wilk** – Zwierzęta te kojarzą się z siłą i dominacją, drapieżnością i dużym poziomem agresywności. Lew, tygrys i niedźwiedź przywodzą na myśl potęgę. Lew i wilk kojarzą się z życiem stadnym (unia). Lew jest królem zwierząt, Unia z kolei rządzi w Europie i liczy się na świecie.
- **Lis, wąż, hiena, sęp** – Zwierzęta te symbolizują takie cechy jak przebiegłość, chytrość, dwulicowość, pazerność. Oprócz sprytu, który mógłby być wartościowany pozytywnie, kojarzą się także z fałszem, co ma bliski związek z wyrachowaniem, chęcią wykorzystania słabszego. Trudno będzie traktować związek lisa (UE) z kurą (Polska) za partnerski.
- **Pies** – Bardzo częstym skojarzeniem z Unią jest pies, który pilnuje dobytku – gospodarz i strażnik. Taki pies jest bardzo dobry dla swojego pana, mniej przyjaźnie może się zachowywać wobec gości, zarówno tych proszonych, jak i nieproszonych.
- **Krowa** – Krowa przychodzi na myśl z uwagi na wymiona, z których ssą wszystkie państwa członkowskie. Niekiedy skojarzenie to wiązało się z samowystarczalnością – krowa bowiem nie wymaga zbyt wielkiej opieki, ma skromny jadłospis, a wytwarza mleko, z którego korzystają wszyscy.
- **Inne zwierzęta** – wśród nich np. zagadkowy i nieco niepokojący kameleon; wielki i silny, ale ociężały słoń; czy nadmiernie objuczony wielbłąd.

Pozytywne cechy Polski jako kandydata do UE

Do najczęściej wskazywanych cech Polski zaliczyć należy:

- **Żywiłowość, temperament** – Polakom nie brakuje „ułańskiej fantazji”. Jesteśmy narodem przedsiębiorczym, chociaż czasami objawia się to w nadmiernej chęci do protestowania.
- **Spryt, dbałość o własne interesy** – Czujemy się narodem, który potrafi zadbać o własne interesy sprytnie lawirując między mocarstwami tego świata. W Unii będziemy w stanie wywalczyć sobie należne nam miejsce i przysługujące nam prawa. Można powiedzieć, że odznaczamy się swego rodzaju interesownością.
- **Elastyczność, umiejętność dostosowania** – Pomimo „gorącej głowy” Polacy potrafią się dostosować do każdego warunków i przetrwać wszelkie zmiany. Mówi się także: „Polak potrafi” – poradzimy sobie po swojemu z unijną biurokracją, wygramy także „wojnę podjazdową” z eurokratycznym wyrachowaniem.

- **Pracowitość** – Prawdziwy Polak żadnej pracy się nie boi – zdają się twierdzić badani. Umieemy pracować dużo i w każdej dziedzinie, dlatego zyskamy w oczach eurokratów, a sami zapewnimy sobie dobrą przyszłość.

Negatywne cechy Polski jako kandydata do UE

Polska w zestawieniu z cechami UE nie zawsze wypada korzystnie. Świadczą o tym następujące elementy:

- **Słabość, brak doświadczenia, bezradność** – Stan naszej gospodarki, jakość elit politycznych, podłe nastroje społeczne powodują, że czujemy się wobec potęgi Unii słabi i bezradni. Skazuje nas to na porażkę z unijnym „walcem”, przeciwko któremu nie mamy silnych argumentów. Mamy również za małe doświadczenie w radzeniu sobie z plagami obecnego kryzysu (bezrobocie, afery gospodarcze).
- **Pozycja petenta, ubezwłasnowolnienie, uległość** – Nierzadko naszą dumę narodową drażni pozycja petenta w poczekalni do członkostwa. Musimy ulegać naciskom unijnych urzędników w dostosowaniu się do warunków, które zostały wynegocjowane. Część społeczeństwa twierdzi, że Polska jest uprzedmiotowiona i odbywa się bez jej udziału targ, na którym coś się sprzedaje, a coś kupuje.
- **Pazerność** – Część badanych uznaje, że elity władzy i grupy „cwaniaków” będą chciały wykorzystać unijne zaangażowanie w rozwiązywanie polskich problemów. Negatywną cechą Polaków jest bowiem zachłanność, szczególnie na niezасłużone zaszczyty i fundusze.

Animalizacja Polski

Skojarzenia ze zwierzętami wskazują na ambiwalentność wizerunku Polski jako kandydata do UE w oczach samych Polaków. Z jednej strony jesteśmy słabi i skazani na degradację, z drugiej mamy szansę wycisnąć z Unii możliwie dużo, sprytnie wykorzystując nadarżające się sposobności. Najczęściej pojawiające się animalizacje to:

- Mysz – mała, ale sprytna;
- Lis – przebiegły, sprytny;
- Owca – bezradna i bierna wobec zagrożeń;
- Koń, mrówka, pszczoła – zwierzęta te kojarzą się przede wszystkim z przyzwyczajeniem do ciężkiej pracy;
- Osioł – symbol uporu;
- Kura – pożyteczna, bo daje jajka, ale skazana na konsumpcję przez swego hodowcę;
- Pies – skojarzenia z przymilnością szczeniaka lub pudła (piesek salonowy);
- Kangur, chomik – ze względu na „chomikowanie” chomika i głęboką torbę kangura zwierzęta te pasują do wizerunku Polski – kojarzą się z nadmierną konsumpcją, ale i przeczornym oszczędzaniem nagromadzonych dóbr;

- Inne – z elastycznością i umiejętnością dostosowania do zmieniających się warunków kojarzą się np. koliber, królik, wąż i kameleon; żółw lub ślimak to z kolei symbole obciążenia, balastu i bezbronności;

3. Wyobrażenia na temat Unii

Percepcja procesu integracji w ciągu ostatnich kilku miesięcy uległa pewnym zmianom. Najważniejsze z nich można streścić w następujących punktach:

- **Stosuje się inne rodzaje argumentów** – obecnie są one bardziej konkretne i wymierne. W postawach Polaków, którzy nie są w szczególności upośledzeni poprzez przynależność do określonych grup społecznych obserwuje się postawę realistyczną, która sprzyja stosowaniu racjonalnych argumentów o twardej podstawie. Ma to miejsce zarówno w poglądach zwolenników, jak i przeciwników integracji ze wspólnotą europejską.
- **Stawia się te same argumenty w perspektywie ogólnonarodowej, regionalnej i osobistej** – w najbardziej ogólnym ujęciu oczekuje się wpływu ewentualnej akcesji na te aspekty życia, które blisko związane są z ogólnogospodarczą koniunkturą i rozwojem – liczą się praca i dochody, prawo i edukacja oraz dotyczące tych obszarów kontakty z obywatelami dotychczasowych państw członkowskich UE.
- Zarówno w mniejszych, jak i większych miejscowościach wyborcy spodziewają się stosunkowo **dobrej przyszłości dla rolników**, szczególnie tych, których można określić producentami rolnymi – gospodarują w nowoczesny sposób i/ lub na dużych arealach. Drobnicy rolnicy będą, jak się obecnie przypuszcza, upatrywali swojej szansy w niszowych produktach rolnych lub w agroturystyce. Poprzednia fala badań wykazała znacznie większe obawy o los tej grupy społeczno-zawodowej po zakończeniu procesu integracji.
- Wejście Polski do Unii jest dużym **wyzwaniem dla przedsiębiorców**. Stoją przed nimi liczne szanse związane z otwarciem rynków unijnych oraz dopływem kapitału do polskiej gospodarki. W niewielkim stopniu dostrzega się korzyści polegające na istnieniu programów pomocowych skierowanych do małych i średnich przedsiębiorstw. Znacznie częściej wskazuje się na groźną w skutkach konfrontację tego sektora z bogatymi i wspieranymi przez dotacje firmami zachodnimi – takiego wzrostu konkurencyjności może nie przetrwać większość producentów i handlowców.
- Znamienny jest także **wzrost świadomości zasad rządzących rynkiem** – dobrze znana jest reguła ściśle łącząca makroekonomiczne wskaźniki (koniunktura gospodarcza, popyt, podaż, stopy procentowe, wzrost gospodarczy), która bezpośrednio wpływa na stabilność poszczególnych zakładów pracy z życiem osobistym (zatrudnienie, zarobki). Polacy zrozumieli, że ich indywidualne powodzenie i dostatek w bardzo dużym stopniu zale-

ży od stanu ogólnonarodowej, a nawet globalnej gospodarki. Wiedzą również, że zasobność ich portfeli pośrednio przekłada się na tempo wzrostu ekonomicznego państwa.

- Daje się zauważyć **mniejszy stopień bezradności i poczucia „ubezwłasnowolnienia” obywateli**. Składają się na to następujące zjawiska:
 - Stosunkowo pozytywny wizerunek Polski jako kandydata do UE – kraj, mimo, że generalnie słaby w porównaniu do Unii Europejskiej, jawi się jako wolny i jednocześnie ważny dla rozszerzenia. Polacy nieoczenie odczuwają własną podmiotowość w procesie akcesji oraz swoją przyszlą rolę jako narodu i państwa w poszerzonej wspólnotcie. Wnieśliśmy znaczący wkład w budowę nowej Unii Europejskiej – wartości narodowe, takie jak przywiązanie do pracy i duże zaangażowanie w wykonywanie obowiązków zawodowych, upór, spryt i przedsiębiorczość.
 - Niewątpliwie na korzystniejsze, niż pod koniec roku, postrzeganie Polski jako kandydata do Unii wpływa także wzrost poczucia dumy narodowej. Daje się zauważyć żywe reakcje na wydarzenia polityki międzynarodowej, takie jak np. wypowiedzi prezydenta Francji na temat zaangażowania Polski i innych krajów kandydujących w kampanię przeciwko Saddamowi Husajnowi w Iraku.
 - Medialna kampania przedreferendalna i ogólne zainteresowanie mediów tą tematyką zdecydowało o wyraźnym docenieniu znaczenia referendum akcesyjnego. Powszechnie znane są reguły, które mówią, że w przypadku zbyt niskiej frekwencji o przystąpieniu Polski do UE decyduje parlament. Mimo to, a w pewnym stopniu właśnie dlatego, znaczna część Polaków traktuje plebiscyt jako obywatelski obowiązek i swoiste święto – zwycięstwo racji stanu (za lub przeciw integracji).
 - Prospołeczna, aktywna postawa wobec referendum i problemów związanych z akcesją objawia się także w sposobie rozumienia roli społecznej wyborców, którzy swoim głosem wpływają na politykę międzynarodową polskiego rządu. Przeciętny Polak interesuje się tymi kwestiami i życzyłby sobie rozwiązania rozmaitych problemów, które stoją przed rządzącymi. Niektórzy na poszczególne bolączki społeczno-polityczno-ekonomiczne mają swoje własne recepty. Zwolennicy integracji z Unią Europejską liczą, że będziemy brać czynny udział w naprawie Rzeczypospolitej przy ścisłej współpracy instytucji wspólnotowych. Przeciwnicy wyobrażają sobie raczej inny scenariusz – najpierw należy skupić się na rozwiązaniu kluczowych problemów polskiej gospodarki, a następnie renegocjować warunki członkostwa i rozważyć wstąpienie do UE.

Wyniki badania wskazują na wyraźny wpływ niektórych wydarzeń z areny politycznej, zarówno tej światowej, jak i z własnego „podwórka”, jeśli chodzi o sposób myślenia o Unii, integracji i kierunku rozwoju polskiej polityki międzynarodowej. Najistotniejsze dwa wydarzenia występujące na tle procesu akcesji to:

- **Wojna w Iraku** – Polskie zaangażowanie po stronie koalicji antyirackiej początkowo odbierane było przez większość społeczeństwa negatywnie. Kilka wypowiedzi ze strony niemieckich i francuskich kół rządzących i mediów wzrastają tym stanowiskiem. Wydaje się, że nastroje proamerykańskie zachwastają i ma to podłoże związane z bliską akcesją. Należy przypuszczać, że upodmiotowienie Polski na arenie międzynarodowej jako ważnego partnera politycznego USA wpływa korzystnie na poczucie dumy narodowej – europejskie potęgi muszą się liczyć z naszym zdaniem, a po wstąpieniu do Unii będziemy współdecydować o polityce globalnej wspólnoty. Jesteśmy dużym narodem i mamy poparcie bogatego „Wuja Sama”, co stawia nas w relatywnie komfortowej sytuacji – politycznej niezależności.
- **Sprawa Rywina** – Znużenie społeczne licznymi aferami „na górze” oraz frustracja związana z ich zasięgiem są obecnie bliskie zenitu. Istnieje silna potrzeba rozbicia wewnętrznych układów za pomocą zewnętrznych standardów życia politycznego. Z wstąpieniem do UE część Polaków wiąże nadzieję na poprawę standardów dotyczących kultury politycznej.

Paradoksalnie, mimo negatywnego wydźwięku obydwu tych wydarzeń, mogą mieć one trudny do przecenienia efekt prointegracyjny. Osoby zdradzające w swoich deklaracjach wątpliwości, co do sposobu głosowania w referendum, w zależności od poglądów politycznych, będą chętniej opowiadać się za akcesją. Osoby tęskniące za silną pozycją międzynarodową może przekonać samodzielność Polski i jej ważna rola w rozwiązywaniu konfliktu irackiego. Ludzie ceniący sobie szacunek dla prawa i uczciwość mogą zagłosować w plebiscycie na TAK z uwagi na nadzieję oczyszczenia elit politycznych z tzw. „umoczonych” osób.

Warto nadmienić, iż generalny charakter i siła poszczególnych argumentów ZA i PRZECIW integracji różni się między sobą. Można powiedzieć, że zwolennicy patrzą w przyszłość ze spokojem i nic nie może zmienić ich stanowiska. Z kolei większość przeciwników jest niejako „letnia” w swoich przekonaniach i rezerwują sobie możliwość ich zmiany. W toku dyskusji na racjonalne i krytycznie dobrane argumenty zauważa się większą siłę emocjonalną głosów na NIE. Jest to zgodne ze znaną zasadą psychologii – emocjonalnie NIE zawsze będzie silniejsze od TAK. Skuteczność oddziaływania argumentów przeciwko akcesji może się okazać stosunkowo wysoka, ale prawie wyłącznie w odniesieniu do sceptyków – stosunkowo łatwo będzie ich przekonać do tego, aby na karcie do głosowania krzyżyk postawili przy słowie NIE.

Innymi ważnymi czynnikami wpływającymi na opinie badanych jest czas przeprowadzenia badania oraz sposób doboru respondentów do badania. Pomiedzy obydwoima etapami badania (listopad 2002 i kwiecień 2003) miały miejsce dwie ważne konferencje z udziałem krajów kandydackich – Kopenhaga (zakończenie negocjacji) oraz Ateny (podpisanie traktatu akcesyjnego). Medialny szum wokół tych wydarzeń nie wpłynął znacząco na przeciętny poziom wiedzy na temat aktu-

alnej sytuacji Polski w związku z integracją. Miał jednak znaczenie w podświadomym sposobie myślenia o indywidualnej i zbiorowej przyszłości Polaków w nowej Europie.

Do pewnego stopnia zmiany wyników badania można wytłumaczyć również nieco odmiennymi kryteriami doboru respondentów. W poprzedniej fazie zbadano 5 regionów, które pod pewnymi względami mogą bardziej niż inne odczuć skutki integracji (pozytywnie lub negatywnie). Respondentami, oprócz studentów i przedsiębiorców, byli rolnicy małorolni, rolnicy wielkoobszarowi oraz bezrobotni, drobni handlarze ze Wschodem, byli górnicy, byli pracownicy PGR. Te wszystkie grupy uznane zostały za kategorie społeczne, których losy po akcesji mogą się zmienić w stosunkowo największym stopniu. W obecnej fazie badania obserwowano opinie osób, które pracują, prowadzą działalność gospodarczą lub są rolnikami. Jest to niejako reprezentacja przeciętnej „większości”, do której zaliczają się zarówno potencjalni przegrani, jak i wygrani integracji.

Poniżej przedstawiono najważniejsze argumenty przemawiające za chęcią głosowania na TAK lub NIE w czerwcowym referendum akcesyjnym.

Głosowanie na TAK	Głosowanie na NIE
<ul style="list-style-type: none">• Będzie lepiej, poprawi się sytuacja w kraju• Nadzieja na lepsze życie dla następných pokoleń• Spadek bezrobocia• Nowe inwestycje • Nowy, lepszy porządek prawny• Wyższe zarobki i świadczenia socjalne• Możliwość podróży, zamieszkiwania i pracy w krajach UE• Ochrona środowiska	<ul style="list-style-type: none">• Będzie gorzej, pogorszy się sytuacja w kraju • Wzrost bezrobocia• Upadek polskich przedsiębiorstw• Dominacja zachodniego kapitału• Wykup ziemi• Nieuporządkowane problemy w kraju• Niepewność przyszłości UE• Utrata kultury i odrębności

Chęć głosowania na TAK lub NIE w dużej mierze opiera się na generalnych postawach życiowych i typie charakteru – w dużym uproszczeniu optymiści to z reguły zwolennicy, a pesymiści przeciwnicy akcesji. Rodzi to swoistą dwubiegunowość argumentów, przejawiającą się bardzo często w odmiennej ocenie tych samych zjawisk i prognoz.

SZANSE

- Będzie lepiej, trzeba być ZA
- UE chce nam pomóc, musimy skorzystać z szansy, zyskamy rozwój
- Wzrost konkurencyjności, niższe ceny – zyskają konsumenci
- Będą nowe inwestycje – poprawa koniunktury gospodarczej i na rynku pracy
- Możliwość pracy i nauki w krajach UE

- Otwarte granice, łatwość podróżowania

- Efektywniejsze zarządzanie
- Dopływ kapitału – nowe miejsca pracy
- Dotacje i unijne programy pomocowe

- Infrastruktura drogowa
- Nie ma „Unitów”, są Niemcy, Holendrzy i Duńczycy
- Brak alternatywy dla polskiej polityki międzynarodowej

- Celem będzie wyrównanie warunków życia w krajach UE – bilans zmian będzie dla nas korzystny

ZAGROŻENIA

- Będzie gorzej, a w najlepszym wypadku nic się nie zmieni, więc nie warto być ZA
- Musimy sobie najpierw poradzić ze swoimi problemami, umocnić się, na integrację jest za wcześnie, stracimy podmiotowość
- Zostaną zniesione cła – stracą polscy producenci i handlowcy
- Agresywny kapitalizm zniszczy polską gospodarkę – wzrost bezrobocia
- Już to jest możliwe – dla bogatych
- Nie zmieni to sytuacji na rynku pracy w Polsce
- Najbardziej wartościowi wyjadą
- Polak tanią siłą roboczą
- Już teraz można podróżować bez problemów, trzeba tylko mieć pieniądze
- Wzrost biurokracji
- Wykup ziemi i przedsiębiorstw
- Dla nielicznych, nie stać nas na wkład własny; wysoka składka
- W interesie samej UE – tranzyt na Wschód
- Utrata tożsamości narodowej
- Możliwe są kontakty ze Wschodem
- Unia nie zamknie swojego rynku
- Rynek wewnętrzny jest chłonny
- Szybki i znaczny wzrost cen, powolny i nieznaczny wzrost dochodów

W niektórych sprawach daje się zauważyć konsensus między zwolennikami i przeciwnikami, co do skutków akcesji. Poniżej zaprezentowano zestawienie korzyści, których, oprócz zwolenników, spodziewają się także przeciwnicy integracji, oraz kosztów, których obok przeciwników oczekują również ci, którzy generalnie opowiadają się za przystąpieniem Polski do UE.

KORZYŚCI

- Ochrona środowiska
- Rozwój infrastruktury
- Kontrola wydatkowania środków
- Nowe, lepsze, bardziej sprawiedliwe prawo – skuteczne przepisy antykorupcyjne
- Rozwój turystyki

KOSZTY

- Nieprzewidywalny rozwój sytuacji na rynku pracy
- Wzrost kosztów utrzymania
- Wzrost biurokracji
- Integracja stanie się sukcesem ekipy rządzącej

Największa zgoda dotycząca oczekiwanych pozytywnych skutków integracji europejskiej panuje w dwóch obszarach:

- **Ekologia** – ochrona środowiska wydaje się być „konikiem” eurokratów, którzy, z jednej strony wiele wymagają, a z drugiej skłonni są wydać dużo pieniędzy na inwestycje, które podniosą jakość powietrza, wody i gleby w krajach kandydackich. Mimo, że dostrzega się tu swoiste wyrachowanie

(„To też jest w ich interesie”), uznaje się za wartość dodatnią takich działań UE.

- **Turystyka** – Polska, posiada atrakcyjne tereny wypoczynkowo-rekreacyjne od wybrzeża przez pojezierza aż do najwyższych gór. Polacy zdają sobie z tego sprawę i oczekują napływu zagranicznych turystów, którzy znacząco poprawią bilans sektora turystycznego w kraju. Zyskają głównie hotelarze i restauratorzy oraz ci, których oni zatrudniają lub zatrudnią. Prowinca upatruje swojej szansy w agroturystyce, na którą mogą przekwalifikować swoje gospodarstwa rolnicy małorolnicy.

Beneficjanci i przegrani akcesji

Największa zgoda, jeśli chodzi o przewidywania dotyczące sukcesu lub porażki określonych grup społecznych po wstąpieniu Polski w struktury Unii Europejskiej panują wokół przyszłych losów ludzi młodych, którzy zainwestowali w swój rozwój naukowy. Przeciwnicy częściej niż zwolennicy UE zaliczają do grupy przegranych większość społeczeństwa, czyli ludzi żyjących poniżej przeciętnego poziomu.

Największe kontrowersje występują przy analizowaniu możliwej przyszłości rolników i przedsiębiorców. Wszystko wydaje się zależeć od stopnia ich przygotowania do nowych warunków gospodarowania oraz branży. Jak wynika z wypowiedzi respondentów, właściciele małych i średnich firm (a co za tym idzie – ich pracowników) dotknie stosunkowo najwyższy stopień ryzyka związanego ze wzrostem konkurencji w postaci unijnych przedsiębiorstw handlowych i producentów. Poniżej przedstawiono zestawienie grup społeczno-zawodowych najczęściej kwalifikowanych do wygranych i przegranych integracji.

WYGRANI	PRZEGRANI
<ul style="list-style-type: none">• Ludzie władzy• Bogaci• Młodzi• Wykształceni, znający języki obce• Nowocześni i wielkoobszarowi rolnicy• Specjaliści, profesjonalści• Mobilni przestrzennie i umysłowo (może lepiej: wszechstronni)• Przedsiębiorcy branży turystycznej nastawieni na gości zagranicznych	<ul style="list-style-type: none">• Zwykli ludzie• Biedni• Starsi (powyżej 35 roku życia), emeryci i renciści• Ludzie bez wykształcenia, bez znajomości języków obcych• Małorolnicy rolnicy• Robotnicy• Mało mobilni i elastyczni• Producenci i handlowcy

4. Wiedza i opinie na temat parlamentu europejskiego

Wiedza na temat Parlamentu Europejskiego jest bardzo niepełna, ale powierzchowna znajomość niektórych faktów jest stosunkowo wysoka. Zaliczyć do nich należy następujące wyobrażenia na temat tego ciała:

- PE jest gremium ustawodawczym Unii (wspólne prawo dla „15”)

- W PE zasiadają reprezentanci wszystkich krajów członkowskich UE
- Podział miejsc w PE zależy od liczebności mieszkańców poszczególnych państw
- PE liczy kilkuset deputowanych
- Parlament sprawuje kontrolę nad budżetem UE
- Polsce po ewentualnej integracji przysługiwać będzie proporcjonalna do liczby ludności liczba mandatów – dokładnie nie wiadomo, od 11 do 50

Idealny polski kandydat do Parlamentu Europejskiego

Uczestnicy badania tworzyli wizerunek idealnego polskiego kandydata do Parlamentu Europejskiego. Wydaje się, że oczekiwania i preferencje wyborców są bardzo zbliżone do wymagań ze strony idealnego kandydata do każdego innego gremium, do którego organizowane są wybory powszechne (parlament, samorząd, prezydent). Wiąże się to poniekąd z tym, że wielu Polaków nie ma szerszego pojęcia na temat instytucji Parlamentu Europejskiego. Poniżej przedstawiono listę wymaganych cech w podziale na odpowiednie kategorie.

CECHY OGÓLNE

- **Wiek:** 35 – 50 lat – oczekuje się, że kandydat będzie młody lub w średnim wieku, a jednocześnie będzie uosabiał duże doświadczenie;
- **Wykształcenie:** koniecznie wyższe; badani podświadomie optowali za humanistami;
- **Zawód:** najlepiej prawnik lub ekonomista; akceptowany byłby także dyplomata, profesor uniwersytetu, psycholog, socjolog, historyk, dziennikarz, lekarz;
- **Znajomość języków obcych,** najlepiej co najmniej dwóch;
- **Doświadczenie w polityce międzynarodowej;**
- **Bezpartyjność** – jednym z ważniejszych warunków stawianych idealnemu kandydatowi do PE są „czyste ręce”, czyli brak uwikłania w „układy”;
- **Wysoki status majątkowy** – czynnik ten ocenić należy jako kontrowersyjny – część wyborców chciałaby bogatego kandydata, aby mieć pewność, co do jego bezinteresownej motywacji, inni z kolei odrzucaliby bardzo bogatych; dla niektórych walor ten w ogólne nie ma znaczenia przy ocenie kandydata.

USPOSOBIENIE I UMIEJĘTNOŚCI

- Uczciwość, „czyste ręce”
- Charyzma, autorytet
- Typ „fachowca”, praktyk
- Elokwencja – umiejętność rzeczowej dyskusji

- Energiczność, zdecydowanie
- Opanowanie, łagodny temperament
- Rzetelność i zaangażowanie w wykonywane obowiązki
- Doskonale zorientowanie w polskich realiach
- Wysoka dbałość o polskie interesy

WYGLĄD, CECHY ZEWNĘTRZNE

Generalnie można powiedzieć, że, jak wynika z deklaracji uczestników badania, wygląd ewentualnego kandydata jest najmniej istotnym czynnikiem, który może wpłynąć na zainteresowanie czy ostateczny wybór. Spośród cech zewnętrznych zakłada się niewielki wpływ płci, wzrostu, tuszy i fryzury kandydata na preferencje wyborcze. Ważniejsze są:

- Schludność, czystość
- Zdrowie
- Miła aparycja, atrakcyjna powierzchowność
- Elegancja
- Uśmiech, asertywność

Brak jest obecnie idealnych kandydatów, którzy byliby powszechnie akceptowani i w bardzo wysokim stopniu spełniali wymagania potencjalnych wyborców. Badani wymieniali różne nazwiska, ale zawsze z zastrzeżeniami.

5. Rola mediów w kampanii przedreferendalnej

Media niezmiennie, podobnie jak w pomiarze z listopada 2003, są najważniejszym i często jedynym źródłem informacji na temat procesu akcesji. Można wręcz stwierdzić, że praktycznie cała wiedza respondentów o Unii i procesie integracji pochodzi z mediów, a aktualne medialnie nośne tematy i ogólna atmosfera debaty dają o sobie znać w wypowiedziach i opiniach badanych. O ile w badaniu listopadowym można było odnaleźć w zebranych materiale wyraźne ślady „przedkopenhaskich” obaw i gorączkowych dyskusji (były to tygodnie poprzedzające kluczowy dla warunków akcesji szczyt UE w Kopenhadze), o tyle w omawianym tu badaniu z kwietnia 2003 znalazło się więcej optymistycznych i spokojnych akcentów (co też wydaje się odbiciem aktualnego klimatu przedakcesyjnego obecnego w mediach).

Charakterystycznym odruchem badanych (podobnie, jak w listopadzie 2002) było powszechne zarzucanie mediom (zwłaszcza telewizji publicznej) niskiej wiarygodności i propagandowego charakteru przekazu. Równocześnie jednak takiej opinii towarzyszą deklaracje częstego oglądania programów telewizyjnych i traktowania ich jako głównego źródła informacji na ten temat.

Spośród różnych form przekazu informacji na temat UE, jakie wskazywali badani – programy informacyjne, specjalne programy o tematyce europejskiej, rządowa

kampania przedreferendalna, debaty i dyskusje – na szczególną uwagę zasługują te ostatnie, czyli audycje w charakterze forum z udziałem ludzi o różnych poglądach i punktach widzenia. Mają one bowiem kluczowy dla respondentów walor obiektywizmu i pluralizmu opinii. Warunkiem jest jednak, by debata ta nie była nadmiernie upolityczniona (co sprowadza się do postulatu, by nie brali w niej udziału politycy, zwłaszcza ci „najbardziej wyszczekani”). Należy stwierdzić, iż model informowania o UE w formie debaty można rozciągnąć na wszelkie media i rodzaje przekazu. Ścieranie się poglądów, polemika, dyskusja to najbardziej pożądana konwencja.

Z kolei kampania rządowa stawiana jest na przeciwnym biegunie jako „czysto” propagandowa, z założenia nieobiektywna i „zaangażowana”.

Respondenci stale domagają się „rzetelnej i obiektywnej” informacji o UE i akcesji Polski, podkreślając, że mają deficyt takiej wiedzy. Na poziomie werbalno-racjonalnym jest to opinia powszechna, jednak analiza całości zebranego materiału prowadzi do wniosku, iż respondenci mają zarazem przesyt liczb i faktów. Rzetelna i obiektywna informacja to zatem nie kolejne dawki cyfr i wskaźników, a raczej „zbliżenie” odległej i nieco abstrakcyjnej Unii do realiów życia codziennego ludzi i społeczności lokalnych.

Medialny obraz UE – widziany oczyma odbiorcy – składa się jak na razie przede wszystkim z wydarzeń i scenerii „salonów politycznych” (kolejne szczyty UE, ceremonie, podpisywanie dokumentów, posiedzenia, przemówienia). Jest to obraz z natury „odległy”, daleki od spraw życia codziennego.

Właśnie w tym elemencie medialnego wizerunku UE należy upatrywać szansy i miejsca dla mediów regionalnych i lokalnych. Badanie pokazuje, iż nie są one powszechnie kojarzone z tematyką unijną. Zarazem oczekuje się informacji „z gminnego punktu widzenia”, której mogą dostarczyć tylko gazety, rozgłoszenie czy internetowe serwisy lokalne.

Informacja przekazywana w mediach lokalnych i regionalnych nie powinna być jednak powtórzeniem tego, co znaleźć można w mediach ogólnopolskich. Winna w jak największym stopniu skupiać się na sprawach gminy, miasta, regionu, na konkretnych korzyściach i niebezpieczeństwach związanych z akcesją i rzeczywistością poakcesyjną.

Ważna jest także prostota i jasność przekazywanych informacji oraz ich jak najbardziej precyzyjne sprofilowanie, pod kątem specyfiki komunikacyjnej i potrzeb poszczególnych grup społeczno-zawodowych i środowisk lokalnych.

W porównaniu z badaniem z listopada 2002, większy akcent kładziono tym razem na takie elementy przekazu o UE i akcesji, jak:

- **Realizm** – bez zbędnego optymizmu i pesymizmu
- **Punkt widzenia „zwykłego człowieka”**
- **Krytycyzm** – bez skrajnych emocji, zbędnego entuzjazmu czy czarnowidztwa
- **Komparatystyka** – porównania krajów kandydackich; sytuacji sprzed i po akcesji w przypadku krajów podobnych Polsce; sytuacji życiowej obywateli

li krajów wstępujących niegdys do Unii – jak żyli przed, tuż po akcesji, jak żyli 5–10 lat później?

- **Show** – mniej poważna formuła, rozrywka

Największe zapotrzebowanie informacyjne zgłaszano w związku z następującymi kwestiami:

- *Jaki będzie pełny bilans zysków i strat?*
- *Co się stanie, jeśli nie wejdziemy?*
- *Jaka będzie przyszłość UE?*
- *Czy będziemy mieć pracę?*
- *Co, ile i kiedy zdrożeje?*
- *Ile i na jakich zasadach otrzymamy środków pomocowych?*
- *Kto zyska i kto straci? Na co mogą liczyć poszczególne grupy społeczne? Co się dla nich zmieni?*
- *Co z opieką zdrowotną, podatkami, prawem, zasiłkami, emeryturami?*

**European integration
in the Perspective
of Individual regions:
on the eve
of the Accession
referendum**

Introduction

The results of public opinion surveys about Polish attitudes towards European integration are in the center of interest of the media for many years. This subject became especially heated during the months preceding the accession referendum. Declaration about voting participation and support for accession were monitored almost as one would monitor a patient's pulse or the beat of the seismograph.

Yet surveys, the results of which are published and reported in the daily papers do not give indicators which are as precise as the equipment used in the study of nature. The social consciousness phenomenon, part of which is reflected in the surveyed declarations are not always subject to the analysis and the interpretation that is expected by readers of this data.

Public opinion surveys conducted with the use of quality techniques give a fuller and deeper understanding of the social values and opinions behind declarations and political behavior. The data obtained through quality studies should be treated as a specific completion and an in-depth commentary to survey results. The interpretation of the quantity indicators and the percentage calculation distribution is less subject to arbitration when the above methodology is used.

The Natolin European Center realized with the cooperation of "ARC Market and Opinion Institute" two set of such studies, regarding European integration from a regional perspective. The summary of these results is presented in the following section.

The first surveys were conducted in November 2002 a day before the final accession negotiations completed at the European Union summit in Copenhagen. The final provisions for membership were at that time still unknown and a very stressful and nervous atmosphere dominated in the country in regards to the Polish terms on subsidiary funds and transfer payments.

The second set of surveys fell during the period preceding the accession referendum (completed at the end of April 2003). The background of the discussion with the respondents this time was the pre-referendum campaign, the unexpected end of the war with Iraq in which Poland played a role and the so called "Rywin" Scandal which initiated an internal political crisis.

The influence of these backgrounds in the case of each survey is significant. It is worth mentioning here primarily because that is how social attitudes are shaped in terms of the referendum and the accession: under the influence of world and domestic events, under the influence of events and processes, which seemingly are not involved with integration.

For different social groups these processes and events – in a way not always foreseeable – become the source of arguments for and against Poland becoming a member of the European Union, for and against participating in the referendum. Understanding these mechanisms, and social communication taking this knowledge into account, seems to be an irrevocable tool of information. It is all the more important that a significant part of public opinion did not make a decision regarding its participation in the referendum and its voting preference.

1. Information about the research

The main objectives of the research included the following issues:

- Specification of concerns and hopes connected with Poland's integration with the EU (general, regional and personal perspectives)
- Research of attitudes connected with the accession referendum
- Gathering of opinions regarding the European Parliament
- Specification of the most relevant and reliable sources of information about the EU and the process of integration.

Methodology

The research was conducted with the use of qualitative research techniques, identifying problems in an in-depth manner:

- 27 focus group interviews (FGI) with the elements of social drama in all 16 provinces:
 - Warmia and Mazury, Lublin Province, Lower Silesia, Opole Province, Upper Silesia – 1 FGI each (city of a medium size)
 - The other provinces – 2 FGIs each (the capital of the region and a small town)
- Recruitment criteria:
 - Working people or entrepreneurs;
 - Minimum income 300 PLN (small towns), 500 PLN (cities of a medium size) or 600 PLN (capitals of the provinces) per person in a family;
 - Vocational and secondary education (small towns) or secondary and higher education (cities of a medium size and capitals of the provinces);
 - Half of the participants in each interviews constituted supporters of accession, and half its opponents
- Field implementation of the research: 10-28 April 2003

Focus Group Interview is a common widely-used technique in social and marketing research. FGI is a group discussion conducted by specially-trained and experienced moderators, according to a pre-determined scenario, often with the use of supporting techniques (including, in particular, projection techniques). Respondents are selected according to precise and clearly-set criteria. The process of discussion itself is supposed to resemble a natural conversation which makes it

possible to reveal not only direct attitudes of individual persons, but also their hidden motives of behaviour which are often not disclosed directly.

Social drama means amateur improvisation whose aim is to identify psychological and social attitudes. The participants play certain roles assigned to them by the moderators. The objective is to test the strength of individual manners of argumentation in a real dispute situation. The researched persons act out, in a dramatic way, their own or others attitudes and inter-group conflicts. Social drama is a component of a research of social groups dynamics and human relations. The objective of the social drama was to:

- go deeper into the subconscious way of thinking about the European Union
- reveal those elements which are hard to verbalize
- enable researches to learn about emotional thinking of their respondents.

2. The Image of the EU and of Poland

In comparison with the previous stage of the research (November 2002), spontaneous connotations of the European Union have not changed in any significant way. Certain differences have been noted in the manner of perception of Poland as a candidate to the Community – the characteristics of our own country in comparison with the features of the Union is no longer as negative as was the case even a few months ago. Below is a list of most common connotations with the institution of EU and Poland as its prospective member.

Positive features of the European Union

The following features are the features of the EU most commonly referred to as positive:

- **Power and strength** – the Union is perceived as a strong and rich institution which everybody in the world has to respect. This power comes not only from the wealth of individual countries (Germany, France, UK, Italy), but mostly from the unification of all those markets, which, in effect, has allowed the member states to achieve something more than just the strength in numbers.
- **Care about interests, wealth** – EU is perceived as an institution characterized by developed financial controls. It takes care of its interests not only outside, with respect to its contractor in the global market, but also internally, making sure that the management of joint assets is conducted in a proper manner. Always, one of the connotations that comes to mind when thinking about the EU is the wealth of its citizens and of the member states.

- **Experience, stabilization and work** – The European Union seems to be a very old institution. Eurocrats have many years of experience in the administration of Community's affairs, thanks to which they have achieved permanent economic stabilization and the peace of inhabitants gained thanks to the creation of a relatively absorbent labour market.
- **Hope for development, better future** – the European Community is very often associated with Poland's future, which, thanks to the care of Union's institutions, will be a blessed future for the coming generations. The main anticipation concerns an improvement of the economic situation.
- **Open borders and citizens freedoms** – One of the most characteristic features of the Union which seems to spectacularly affect the imagination of Poles is the opening of the borders after the Maastricht Treaty. We would like to gain such possibilities of problem-free travelling as are enjoyed by the citizens of EU as soon as possible. To many Poles the Union means a developed, modern law which protects people and gives them practically unlimited freedom.

Negative features of the European Union

The Union has a number of negative features, which are indicated not only by opponents to integration. The most important ones include:

- **Bureaucracy** – An excessively-developed administration system and complicated administrative procedures constitute a clear defect of the EU's image.
- **Role of interests** – In the Union, according to the respondents, there are many groups of interests which are linked by special deals. This may be to the detriment of Poland which remain outside such deals for a long time. In addition, the Union, while willing to accept Poland, is showing a certain type of greediness – in particular with respect to new markets. Sometimes even aid programmes are perceived as examples of such interest although, in fact, their objective is to serve future interests of the current member states.
- **Static equilibrium, crisis** – The media often informs us about unemployment in Germany, strikes in France, protests in Italy and Spain. Sometimes we notice a lack of economic growth which affects practically the whole „15”.
- **Incoherent economic principles** – The Union, from the point of view of its economic assumptions, is perceived by one half of the opponents as a strictly socialist creation and by the other half as an extreme example of rapacious capitalism. We can say that a mixture of state control and the protective state with a free market economy is suitable for the supporters of Poland's joining the EU's structures.
- **No respect for Christian values** – This connotation occurred relatively rarely. The only exception was South-East Poland, in particular the Lower Carpathian Region and in Little Poland. According to the respondents, the

betrayal of these ideals consists of excessive moral laxity of western societies. The strongest concerns are connected with addictions, sexual freedom, different sexual preferences, and most of all, with significantly higher crime ratios.

Animalization of the EU

Comparison with animals was aimed at the separation of those features of the EU and Poland which sometimes are not conscious. Through a game of connotations, certain characteristics of both entities were pretty bold. Below is a list of most common animalizations of the EU:

- **Predators: lion, tiger, bear, wolf** – These animals bring about connotations of strength and dominance, rapacity and a high level of aggression. Lion, tiger and bear bring power to mind. Lion and wolf are associated with life in packs (union). Lion is the king of animals, Union, on the other hand, rules in Europe and counts in the world.
- **Fox, snake, hyena, vulture** – These animals symbolize such features as shrewdness, cunning, duplicity, greediness. Apart from shrewdness, which could be evaluated as positive, they are associated with falsity, which is close to looking after special interests, the wish to take advantage of the weaker. It will be difficult to treat a relation between a fox (EU) and a hen (Poland) as based on partnership.
- **Dog** – A dog is a very common association that comes to mind when thinking about the Union. A dog which guards the property – the host and the guard. Such a dog is very good to his master, but it may be less friendly towards guests, both the invited and non-invited ones.
- **Cow** – A cow comes to mind due to its udders at which all the members states suck. Sometimes this association was connected with self-reliance, a cow does not require too much care, its menu is limited, but it produced milk which is used by everyone.
- **Other animals** – and among them the mysterious and slightly distressing chameleon; elephant – large and strong, but a bit heavy; and camel – carrying an excessively heavy load.

Positive features of Poland as a candidate to the EU

The features of Poland, most commonly referred to by the respondents, include:

- **Spontaneity, temperament** – Poles do not lack the „uhlan dash”. We are an enterprising nation, even though sometimes this is reflected by our excessive tendency to protest.
- **Shrewdness, taking care of our own interests** – We consider ourselves a nation which can take care of our own interests, cunningly shifting between the powers of this world. In the Union we will be able to fight to

a position due our abilities us and for the rights we deserve. We can say that we are characterized by a certain type of self-serving interests.

- **Flexibility, ability to adapt** – Despite our „hot heads”, Poles can adapt themselves to all conditions and survive all changes. We have a saying „A Pole can do it” – we can deal in our own way with the Union bureaucracy, we will also win the „guerrilla war” with the eurocratic interests.
- **Diligence** – A real Pole fears no work – such is the opinion of the respondents. We can work a lot and in every field. This is why we will gain in the eyes of eurocracts and we will ensure a good future for ourselves.

Negative features of Poland as a candidate to the EU

Poland, in comparison with the features of the EU, is not perceived in a favourable light. This is confirmed by the following elements:

- **Weakness, lack of experience, helplessness** – The condition of our economy, the quality of our political elite, bad social moods lead to the fact that, faced with the power of the Union, we feel weak and helpless. This condemns us to defeat with the Union’s „waltz” against which we do not have any strong arguments. We also do not have sufficient experience in fighting the plagues of the current crisis (unemployment, economic scandals).
- **Position of a petitioner, incapacitation, submission** – Quite often our national pride is affected by our position of a petitioner in the waiting room to membership. We have to comply with the pressures of Union officers in adapting to the conditions negotiated for us. Part of society claims that Poland has become objectified and the bargaining is taking place without its participation, something gets sold and something gets bought.
- **Greediness** – Some of the respondents think that the elites in power and groups of „wise guys” will want to take advantage of the Union involvement in order to solve Polish problems. Greediness is a negative feature of Poles, in particular the greediness for undue honours and funds.

Animalization of Poland

Associations with animals indicate an ambivalent image of Poland as a candidate to the EU in the eyes of Poles themselves. On the one hand, we are weak and condemned to degradation, but on the other hand, we have a chance to squeeze as much as possible out of the Union if we cunningly take advantage of the opened opportunities. The most frequent animalization includes:

- **Mouse** – small but cunning;
- **Fox** – cunning, shrewd;
- **Sheep** – helpless and passive in face of danger;
- **Horse, ant, bee** – these animals are mostly associated with the habit of hard work;

- **Donkey** – symbol of stubbornness;
- **Hen** – useful because it gives eggs, but destined to be consumed by its farmer;
- **Dog** – associations with the cajolery of a puppy or a poodle (a lap-dog);
- **Kangaroo, hamster** – due to the hamster's habits of collecting food and the kangaroo's big sack, these animals match the image of Poland – they are associated with excessive consumption, but also with provident saving of gathered goods;
- Others – the following animals are associated with flexibility and ability to adapt to changing conditions: e. g. humming-bird, snake and chameleon; turtle or snail, on the other hand symbolize burden, ballast and defencelessness.

3. Conceptions regarding The Union

During the past few months the perception of the process of integration has undergone certain changes. The most important ones can be summarized in the following points:

- Different types of arguments are used – currently they are more concrete and rational. The attitudes of Poles who are not in a special way impaired by membership in certain social groups show a realistic position which promotes the application of rational arguments set on a solid base. This can be observed both in the view of the supporters and of the opponents of the union with the European Community.
- **The same arguments are quoted in nation-wide, regional and personal perspectives** – In the most general view, it is anticipated that the possible accession will influence those aspects of life which are closely connected with the general economic situation and development – what counts is work and income, law and education, as well as the contacts in these fields with the citizens of the current member states of the EU.
- Both in smaller and larger towns, voters expect a relatively **good future for farmers**, in particular those who may be described as agricultural manufacturers – who run their farms in a modern way and/or on large areas. Small farmers will, according to present anticipations, see their chance in niche agricultural products or in agrotourism. The previous stage of this research showed much more concerns about the future of this social-vocational group after the completion of the integration process.
- Poland's joining the Union constitutes a great **challenge for entrepreneurs**. They face a lot of chances connected with the opening of the Union markets and an inflow of capital to the Polish economy. It is to a very small degree that we notice the advantages deriving from the existence of aid programmes directed at small and medium-sized

enterprises. It is more often that the dangerous consequences are pointed out due to a confrontation between this sector and rich western companies which enjoy significant subsidies – the majority of manufacturers and traders may not survive such a growth of competition.

- Another significant factor is **an increase in the awareness of the rules governing the market** – a rule closely connecting the macroeconomic indexes (economic situation, supply and demand, interest rates, economic growth) is well known – it directly influences the stability of workplaces and personal life (employment, income). Poles have understood that their individual success and wealth are, to a great extent, dependant on the condition of the national and even the global economy. They also know that the thickness of their wallets indirectly translates into the speed of economic growth of the state.
- We can observe **a smaller degree of helplessness and the feeling of „incapacitation” of citizens**. The following phenomena influence that:
 - A relatively positive image of Poland as a candidate to the EU – the country, despite the fact that in general it is weak if compared with the European Union, seems free and important for the enlargement. Poles feel their own subjectivity in the accession process a little stronger and they perceive their future role as a nation and country in the enlarged Community. We will make a significant contribution to the creation of a new European Union – national values, such as attachment to work and great involvement in the performance of work duties, stubbornness, shrewdness and entrepreneurship.
 - It is beyond doubt that the growth of national pride has also contributed to a more favourable perception of Poland as a candidate to the Union than was the case at the end of last year. We can observe vivid reactions to the events of international politics, such as, for instance, speeches of the French President regarding the involvement of Poland and other candidate countries in the campaign against Hussein in Iraq.
 - The pre-referendum campaign conducted by the media and the general interest of the media in this subject contributed to clear appreciation of the significance of the accession referendum. The rules that in the event that the attendance is too low, the Parliament will decide about Poland's accession to the EU are commonly known. Despite that, and to some degree because of that, a significant number of Poles treat the referendum as their citizen's duty and a certain public holiday – the victory of the reasons of State (for or against integration).
 - Pro-social, active attitude towards the referendum and problems connected with the accession can also be seen in the manner of understanding the social role of the electorate who, through their votes, influence the international policy of the Polish government. An average Pole is interested in these issues and would wish for the solution of various problems faced by the rulers. Some have their own recipes for various social, political and economic ailments. The supporters of the

union with the European Community hope that we will take an active part in the repair programme of the Republic in close co-operation with the Union institutions. The opponents envisage a rather different scenario – first we should concentrate on the solution of the key problems of the Polish economy and then negotiate the conditions of the membership and consider the accession to the EU.

The results of the research show that certain events taking place on the political arena, both the global, and our own, have clear influence on the way of thinking about the Union, integration and the direction of development of the Polish international policy. The two most important events taking place against the background of the accession process include:

- **War in Iraq** – Initially, Poland's involvement on the side of the anti-Iraq coalition was perceived in a negative way by the majority of society. Some speeches by the German and French governing circles and the media shook this position. It seems that pro-America moods are growing and the grounds for that are connected with the prospective accession. We should assume that Poland's image as an entity present in the international arena as an important political partner of the USA positively influences national pride – the European powers have to take our opinions into account, and, once we join the Union, we will co-decide about the global policy of the Community. We are a big nation and we enjoy the support of rich Uncle Sam, which puts us in a relatively comfortable situation of political independence.
- **Rywingate** – Social weariness with numerous scandals „on the top” and frustration connected with their range are currently reaching their zenith. There is a strong need to break up the internal systems with the help of external standards of political life. Some Poles hope that Poland's joining the EU will entail an improvement in the standards concerning the political culture.

Paradoxically, despite a negative impact of both of the above events, they may have a great pro-integration effect which will be difficult to overestimate. Persons who reveal in their declarations their doubts regarding the way they should vote in the referendum, depending on political views, will be more willing to be for accession. Persons who look forward to a strong international position may be convinced by Poland's independence and its important role in the solution to the Iraqi conflict. People who value respect for law and honesty may vote „YES” in the referendum due to their hopes for sweeping the „disgraced ones” out of the political elite.

It should be noted that the general character and strength of individual arguments FOR and AGAINST integration differ. We can say that the supporters look calmly into the future and nothing can change their position. Whereas the majority of the opponents are as if „lukewarm” in their beliefs and they reserve a possibility of modifying them. However, in the discussion of rational and critically

selected arguments we can observe a stronger emotional power of votes AGAINST. This corresponds to a well-known rule of psychology – emotionally NO will always be stronger than YES. The effectiveness of arguments against the accession may turn out to be relatively high, but almost exclusively with respect to sceptics – it will be relatively easy to convince them to put a cross next to NO on their answer sheet.

Other important factors influencing the opinions of the researched persons include the time of the research and the manner of selection of the respondents. Between the two stages of the research (November 2002 and April 2003), two important conferences took place with the participation of candidate countries – in Copenhagen (the completion of negotiations) and in Athens (the signature of the accession treaty). The commotion created by the media with regard to these events did not significantly influence the average level of knowledge about the current situation of Poland in connection with the integration. But it did have importance in the subconscious thinking of individual and collective future of Poles in a new Europe.

To some extent, changes in the results of the research may also be explained by a slightly different criteria of selecting the respondents for the research. In the previous stage of the research, we examined 5 regions which, from certain points of view, may experience the effects of integration (positive or negative) in a stronger way than other regions. The respondents, next to students and entrepreneurs, included small farmers, large farmers and the unemployed, small traders with Eastern countries, former miners, former workers of State Agricultural Farms (PGR). All of these groups were considered social categories whose future, after the accession, may change to a largest degree. In the present stage of the research, we asked the opinions of working persons, persons who conduct an economic activity or who are farmers. This is, in a sense, a representation of the average „majority” which includes both the potential losers and winners in the integration process.

Below is a list of the most important arguments for voting FOR or AGAINST in the June accession referendum.

Voting FOR	Voting AGAINST
<ul style="list-style-type: none">• Things will get better, the situation in the country will improve• Hope for a better life for future generations• Reduction of unemployment• New investments • New, better legal order• Higher earnings and social benefits• Possibility of travelling, residence and work in the EU countries• Environmental protection	<ul style="list-style-type: none">• Things will get worse, the situation in the country will deteriorate • Growth in unemployment• Fall of Polish enterprises• Dominance of western capital• Buy-out of land• Unsolved problems in the country• Uncertainty of the future of EU• Loss of culture and identity

European integration in the Perspective of Individual regions...

An intention to vote FOR or AGAINST is, to a large extent, based on general attitudes in life and the type of character – in great simplification, optimists are generally the supporters and pessimists the opponents of the accession. This creates a certain bipolarization of arguments, which is often reflected in a different evaluation of the same phenomena and forecasts.

CHANCES	DANGERS
<ul style="list-style-type: none">• Things will get better, we must be FOR• EU wants to help us, we must use this chance, we will gain development• Increase in competition, lower prices – consumers will gain• There will be new investments – an improvement in the economic situation and in the labour market• Possibility of work and study in EU countries • Open borders, easy travelling • More effective management• Inflow of capital – new working places• Subsidies and Union aid programmes • Road infrastructure • There are no „Unionists“, there are Germans, Dutch and Danish• No alternative for the Polish international policy • The objective will be to level the living conditions in all EU countries – the balance of changes will be beneficial to us	<ul style="list-style-type: none">• Things will get worse, and in the best possible case, nothing will change, so it's not worth it to be FOR• First we must deal with our own problems, strengthen ourselves, it's too early for integration, we will lose our subjectivity• Customs duties will be abrogated – Polish manufacturers and traders will lose• Aggressive capitalism will destroy Polish economy – growth of unemployment• This is already possible – for the rich • This will not change the situation in the labour market in Poland• The most valuable people will leave• Poles are cheap labour• We can already travel without problems, one just has to have money• Increase in bureaucracy• Buy-out of land and enterprises• For the few, we cannot afford our own contribution; high premiums• It's in the interest of the EU – transit to the East• Loss of national identity • There are possibilities of contacts with the East• The Union will not close its market• The internal market is absorptive• Quick and significant growth in prices, slow and insignificant growth in earnings

In certain cases we can observe a consensus between the supporters and the opponents regarding the consequences of the accession. Below is a specification of benefits which, in addition to the supporters, are also anticipated by the opponents of integration, and of costs which, in addition to the opponents, are also expected by those who generally support the idea of Poland's joining EU.

BENEFITS

- Environmental protection
- Development of infrastructure
- Supervision of funds expenditure
- New, better, more just law – effective anti-corruption regulations
- Development of tourism

COSTS

- Unpredictable development of the situation in the labour market
 - Increase in the costs of living
 - Increase in bureaucracy
 - Integration will be a success of the ruling group
-

The greatest consensus regarding the anticipated positive effects of European integration can be observed in the following two spheres:

- **Ecology** – environmental protection seems to be a „hobby” of eurocrats who, on the one hand, demand a lot, but on the other hand, are willing to spend a lot of money for investments which will improve the quality of air, water and soil in candidate countries. Despite the fact that certain level of interestedness is noted here („This is also in their interest”), this is considered a positive element of such activities undertaken by the EU.
- **Tourism** – Poland, has attractive holiday and recreation sites from the coast, through the lake districts to the highest mountains. Poles are aware of that and they anticipate an inflow of foreign tourists who will significantly improve the balance of the tourist sector in Poland. The main advantages will be enjoyed by hotel and restaurant owners and by those hired by them. The countryside sees its chance in agrotourism to which small farmers can adapt their households.

Beneficiaries of and losers in the accession

The greatest consensus as regards the anticipations concerning the success or failure of certain social groups after Poland’s joining the structures of the European Union is present with regard to young people who have invested in their intellectual development. The opponents, more frequently than supporters of the EU, place the majority of the society, that is people living below the average standard, in the group of losers.

The greatest controversies occur while analysing the possible future of farmers and entrepreneurs. Everything seems to depend on the level of their preparation for new business conditions. According to the opinions expressed by the respondents, owners of small and medium-sized companies (and, as a consequence, their employees) will be affected by the relatively large level of risk connected with an increase in the competition in the form of Union commercial and production enterprises. Below is a specification of social and professional groups which are most often classified as winners and losers in the integration.

WINNERS

- People of power
- The rich
- The young

- Educated people who know foreign languages
- Modern farmers with large areas
- Specialists, professionals
- People mobile in space and flexible in mind
- Tourist entrepreneurs concentrated on foreign tourists

LOSERS

- Ordinary people
 - The poor
 - The elderly (over 35 years old), old-age pensioners and disability pensioners
 - Uneducated people who do not know foreign languages
 - Small farmers
 - Labourers
 - Immobile and inflexible people
 - Manufacturers and traders
-

4. Knowledge and opinions concerning The European Parliament

Knowledge about the European Parliament is very incomplete, but the surface awareness of certain facts is relatively high. These facts include the following ideas about the body concerned:

- EP is a legislative body for the Union (common law for the „15”)
- Representatives of all member states of the EU hold seats in the EP
- Distribution of seats in the EP depends on the population of a given state
- EP has several hundred of members
- The Parliament exercises supervision of the EU’s budget
- After possible integration, Poland will be entitled to a number of mandates proportional to the population of Poland – not known exactly, from 11 to 50.

Ideal Polish candidate to the European Parliament

Participants in the research created an image of an ideal Polish candidate to the European Parliament. It seems that the expectations and preferences of voters are similar to expectations of an ideal candidate to any other body to which general elections are held (the Parliament, self-government, the President). This is connected with the fact that many Poles do not have any wider knowledge about the institution of the European Parliament. Below is a list of required features, grouped in individual categories:

GENERAL FEATURES:

- **Age: 35–50** – it is expected that a candidate will be young or in middle age, but at the same time s/he must have extensive experience;

- **Education:** higher education is a must; the respondents subconsciously preferred education in humanities;
- **Occupation:** the most preferred professions are those of a lawyer or economist; a diplomat, University Professor, psychologist, sociologist, historian, journalist and medical doctor would also be acceptable;
- **Knowledge of foreign languages:** should know at least two;
- **Experience in international politics**
- **No membership in any political parties** – one of the most important conditions imposed on the ideal candidate to EP is that of „clean hands”, that is no involvement in any „set-ups”;
- **High property status** – this factor should be evaluated as a controversial one – some voters would like to have a rich candidate in order to be sure as to his/her disinterested motivation, on the other hand, some other voters reject the richest candidates; for some, this factor is of no importance in the evaluation of the candidate;

PERSONALITY AND SKILLS

- Honesty, „clean hands”;
- Charisma, authority;
- The „professional” type; practical person;
- Eloquence – the ability to conduct a matter-of-fact discussion
- Vitality, decisiveness;
- Self-control, gentle temperament;
- Reliability and involvement in the performed duties;
- Perfect awareness of the Polish reality;
- High level of care for Polish interests.

APPEARANCE, EXTERNAL FEATURES

Generally we can say that, according to the declarations made by the participants in the research, the appearance of a prospective candidate is the least relevant factor which may influence the interest of final selection. As regards external features, a candidate’s sex, height, weight and hairstyle are of little importance to electoral preferences. More important factors include:

- Tidiness and cleanliness;
- Health;
- Nice appearance, attractive look;
- Smartness;
- Smile, assertive manner

5. Role of the media in the pre-referendum campaign

The media continue to be, similarly to the research conducted in November 2002, the most important and often the only source of information regarding the process of accession. We can even state that practically the whole knowledge of the respondents about the Union and the process of integration comes from the media, and the current topics popular in the media and the general atmosphere of a debate can be felt in the speeches and opinions expressed by the respondents. Whereas in the November research we could identify in the gathered material clear traces of „pre-Copenhagen” concerns and frantic discussions (these were weeks preceding the EU summit in Copenhagen, key from the point of view of accession conditions), the research under discussion here, conducted in April 2003, contains more optimistic and levelled elements (which also seems to be a reflection of the current pre-accession atmosphere prevailing in the media).

A characteristic impulse of the respondents (similarly to November 2002) was a complaints regarding low reliability and propagandist nature of the broadcast by the media (in particular by the public television). But at the same time, such an opinion is often accompanied by a declaration of frequent watching of television programmes and treating them as the main source of information on this subject.

From among various forms of information transfer about the EU – as indicated by the respondents – such as information programmes, special programmes about European topics, the governmental pre-referendum campaign, debates and discussions, the latter are of particular interest. They are broadcasts in the nature of a forum with participation of persons having different opinions and different points of view. Such programmes are objective and they reflect the plurality of opinions, and this is of key importance for the respondents. The condition is, however, that a debate cannot be too political (which comes down to a postulate that no politicians, especially those with the most „ready tongues”, should take part in such debates). It should be noted that a model of passing information about the EU in the form of a debate may be extended to all media and to all types of broadcasts. Clashing of opinions, polemics and discussion constitute the most desirable convention.

On the other hand, the governmental campaign is placed on the opposite pole as „purely” propagandist, non-objective by principle and „involved”.

The respondents continue to demand „reliable and objective” information about the EU and Poland’s accession, emphasizing that they have a deficit of such knowledge. At the verbal-rational level this is a general opinion, but the analysis of the whole gathered material leads us to a conclusion that the respondents are also surfeited with numbers and facts. Therefore, reliable and objective information does not equal another dose of numbers and ratios, but „the bringing” of the distant and rather abstract Union to the reality of everyday life of people and local communities.

The media image of the EU – as seen with the eyes of the viewer – is now composed mostly of events and sets of „political parlours” (more and more EU

summits, ceremonies, signing of documents, meetings, speeches). Such an image is, in its nature, „distant”, removed from the affairs of everyday life.

It is in this element of the media image of EU that we should perceive the chance and place for the regional and local media. The research shows that such media are not commonly associated with Union topics. At the same time, people expect information „from the communal point of view”, and such information can only be provided by local newspapers, radio and internet services.

However, information passed in the local and regional media should not be a repetition of what can be found in the nation-wide media. It should concentrate, to the largest possible extent, on the affairs of the commune, town, region, on specific benefits and dangers connected with the accession and the post-accession reality.

Also, the simplicity and clarity of passed information is important, as well as its highest possible profiling from the point of view of the specific character of the communication and the needs of individual social and vocational groups and local communities.

In comparison with the research conducted in November 2002, this time more emphasis was placed on the following elements of information about the EU and the accession:

- **Realism** – without excessive optimism and pessimism;
- **Point of view of „an ordinary man”;**
- **Criticism** – without extreme emotions, excessive enthusiasm or discontent;
- **Comparability** – comparison of candidate countries; situation before and after the accession in the event of countries similar to Poland; life situation of citizens of the countries entering the Union in the past – how did they live before the accession, immediately after it, and 5-10 years later?
- **Show** – a less serious formula, entertainment

The greatest demand for information was submitted in connection with the following issues:

- What will be the ultimate balance of benefits and losses?
- What will happen if we do not join?
- What will the future of the EU be?
- Will we have jobs?
- What, by how much and when will items go up in price?
- How many and under what terms and conditions will we receive aid funds?
- Who will win and who will lose? What can individual social groups count on? What will change for them?
- What about health care, taxes, law, benefits, pensions?

